Kerkhoven van Weert

door Martin Nies †

Begraven in lang vervlogen tijden

Het oudste kerkhof van Weert is het urnenveld uit de Bronstijd (± 1000 voor Christus) op de Boshoverheide. Hierover is echter reeds veel geschreven, zodat wij er hier niet verder op ingaan.

Crematie kwam in de Romeinse tijd nog veelvuldig voor, maar werd door de kerstening geheel verdrongen en vervangen door begraven. Wat Weert betreft is er vanaf de Bronstijd tot ± 1450 over begraven en kerkhoven niets bekend.

In de vroege middeleeuwen werden veel mensen in kerken of kloosters begraven. Een capitularium[1] van Karel de Grote verbood het begraven van lijken in de kerk, maar kort daarna stond een concilie het weer toe voor bisschoppen, priesters en sommige leken (Heer van stad of dorp, weldoeners e.d.). Volgens een regeling van 1288 moest het lijk terstond na de dood naar de kerk gebracht worden. Vorsten en andere hoogwaardigheidsbeklederswerden vaak begraven in stenen sarcofagen.

Vanaf de 8e eeuw werd gebruik gemaakt van houten kisten; arme mensen werden in een kleed of mat gewikkeld[2].

De kerkhoven van Weert tot 1784

Begraven in de parochie St. Martinus

Wanneer de eerste mensen in de parochie St. Martinus, die geheel Weert besloeg, begraven zijn in de kerk of er rondom, is niet na te gaan. Het is immers niet bekend wanneer Weert een kerk gekregen heeft en tot parochie is verheven. Uiteraard zuller er vanaf het moment dat Weert een eigen kerk bezat, in en rond deze kerk lijken begraven zijn. Dit is ook zo gebleven na het gereedkomen van de huidige kerk, getuige de nog aanwezige grafstenen (De grafsteen van Philips van Montmorency is echter geplaatst nadat het begraven in kerken verboden was). Rondom de kerk lag het kerkhof, waaraan nu nog de benaming "Oud Kerkhof" herinnert. Van dit kerkhof zijn niet veel gegevens bekend. Na 1784 (zie het volgende hoofdstuk) mocht hier niet meer begraven worden. Geleidelijk is het toen verdwenen. In het Kanton Weert van 13 januari 1948 vermeldt Cunibertus Sloots hierover nog: "Het oude kerkhof werd in 1786 'aengehouden' voor een som van 60 gulden Weerts tot gerief en voordeel van heel de gemeente en verhuurd aan Henricus Stultiens voor de som van 11 gulden".

Begraven in kloosters

De kloosters in Weert hadden hun eigen kerkhoven. Over het kerkhof van de zusters Penitenten in de Beekstraat is niets bekend. Na hun verdrijving in de Franse tijd is het klooster als zodanig niet meer in gebruik geweest.

De zusters Birgittinessen in de Maasstraat hebben tegenwoordig hun eigen kerkhof in de kloostertuin. Hun voorgangsters, de Wittevrouwen (klooster Mariawijngaard), hadden ook in diezelfde tuin hun kerkhof. Zij begroeven hun doden niet alleen in deze tuin, maar ook in hun apart staande kapel, die in 1836 werd afgebroken. Behalve de zusters van het convent werden er ook leken begraven. Dit leidde omstreeks 1779 tot een geschil met de parochiekerk over het begrafenisrecht ten aanzien van personen die niet tot de kloosterfamilie behoorden. Om hun goed recht te staven maakten de kanonikessen een lijst op van alle overledenen die, zover hun bekend was, in hun kerk of op hun kerkhof begraven waren. De lijst begint met het begraven van Ida van Halen op 4 november 1548 en eindigt met het be-

De grafsteen van Philips van Montmorency voor het hoofdaltaar in de St. Martinuskerk.

graven van J. Mosmans op 23 mei 1779. Om moeilijkheden met de parochie te voorkomen werden reeds in 1759 aan de parochie 6 gulden en 2 stuivers betaald[3]. Van dit kerkhof is niets meer aanwezig.
De paters Franciscanen op de Biest hadden en hebben nog hun eigen kerkhof. Het

oude kerkhof was echter op een andere plaats gelegen dan het huidige. In 1959 werd het kerkhof verplaatst naar de kloostertuin. Reeds in 1462, dus een jaar na de stichting van het klooster, konden kerk en kerkhof ingewijd worden. Dit kerkhof en de latere uitbreidingen daarvan waren gelegen achter de inrijpoort en tussen de daar later gebouwde huisjes (moederhuisje en washuis). Oudere Weertenaren zullen dit kerkhof nog kennen. Het kerkhof werd in de loop der tijden uitgebreid. Reeds in 1526 werd een nieuw gedeelte ingezegend. Na 1600 is er sprake van een groot en klein kerkhof. Het kleine was voornamelijk bestemd voor de kloosterlingen en het grote voor de leken. Het betrof hier voornamelijk bewoners van de Biest, Laar en Leuken, alsmede van Swartbroek, Tungelroy, Boshoven en Hushoven. Zo zijn er van 1700 tot 1755 minstens 130 leken begraven in de kerk, terwijl alleen reeds tussen 1740 en 1755 ruim 200 leken begraven zijn op het kerkhof[4].
Dit begraven bij de paters viel niet in goede aarde bij de pastoor. Daarom trof pastoor de Moor in 1653 een regeling met de paters over het begraven. Bij een zogenaamd kerklijk zouden de pastoor en de clerus de overledene naar zijn laatste rustplaats vergezellen. Was er geen sprake van een kerklijk, dan mocht de overledene wél bij de paters begraven worden. Het kerkhof van de paters scheen voor de pastoor een financiële strop te betekenen. Rond 1700 kreeg de pastoor voor het afhalen van een lijk aan huis binnen of aan de poorten 6 stuivers en de koster 2 stuivers. Voor het afhalen van lijken buiten de poorten mocht hij het dubbele rekenen. In 1751 klaagde pastoor Bogaerts dat hij van de inwoners van Laar en Leuken weinig inkomsten genoot. Bovendien verweet hij de inwoners van die gehuchten dat zij veel te weinig wisten, omdat zij nooit naar de pastoor kwamen luisteren[5].
Het kerkhof van de paters werd verscheidene malen ontwijd en moest derhalve opnieuw ingezegend worden. Bij de beeldenstorm in de tweede helft van de 16e eeuw is het kerkhof vermoedelijk ook geheel of gedeeltelijk verwoest geweest. In 1601 werd het opnieuw ingezegend[6]. In 1661 moest het opnieuw ingezegend worden omdat er in december 1660 op het kerkhof een vechtpartij had plaatsgevonden waarbij bloed gevloeid was. Wat was n.l. het geval. Burgemeester Jan Hendrix was op het kerkhof gevlucht omdat dit een vrijplaats was. Zijn aanranders Hendrick Neynens en Gielis Vereycken volgden hem echter toch en verwondden hem tot bloedens toe. Bij het proces kregen zij als straf "aen den halsband op den block" ten toon gesteld te worden en daarna voor eeuwig uit Weert verbannen te worden[7].

De periode van 1784 tot 1930

In 1784 komt er een ingrijpende wijziging met betrekking tot de begraafplaatsen. Keizer Jozef II van Oostenrijk vaardigde voor het gebied van de Brabantse Staten op 26 juni 1784 een decreet uit dat enerzijds verbood om voortaan in kerken of in een "ander bedekt gebouw" te begraven en anderzijds voorschreef de oprichting van een gemeenschappelijk kerkhof buiten de stad. De uitvoering van dit voorschrift werd in handen gelegd van de magistraat van de stad.
Waar moest dit nieuwe kerkhof komen? De opdracht van de keizer aan de magistraat maakte het noodzakelijk buiten de stadswallen een terrein te zoeken dat geschikt was voor begraafplaats. Het paterskerkhof op de Biest was buiten de stad gelegen en zo was het voor de magistraat voor de hand liggend dit als gemeenschappelijk kerkhof voor de stad aan te wijzen. In de magistraatsvergadering bestond echter verschil van mening over de vraag of het paterskerkhof al dan niet gerekend moest worden te vallen onder het keizerlijke decreet. De burgemeester van de stad meende van wel, doch de "rustici", de boeren van Laar en Leuken, dachten van niet. Door nu het kerkhof op de Biest als gemeenschappelijk kerkhof aan te wijzen trachtte men de kwestie op te lossen. Er werd besloten om door middel van de advo-

Het kerkhof van de paters Franciscanen.

caat Costerius een verzoek te richten aan het gouvernement te Brussel om het kerkhof op de Biest en een deel van de grote kloostertuin te bestemmen tot gemeenschappelijke begraafplaats voor geheel Weert. Als bijzondere beweegreden werd eraan toegevoegd dat op deze wijze aanzienlijke onkosten vermeden konden worden. Maar.... men vermeldde er niet bij dat dit zou geschieden ten koste van de kloostertuin, en evenmin dat men hierover wilde beschikken zonder enige voorkennis of toestemming van de gardiaan van het klooster.
De gardiaan, door een buurtbewoner in kennis gesteld van dit eigenmachtige beschikken van de gemeente over kloosterterrein, en dus over kerkelijk goed, liet er geen gras over groeien. Op staande voet begaf hij zich naar de provinciaal te Brussel die door zijn invloed de zaak zo wist te leiden, dat de magistraat van Weert over geen duimbreed grond van het klooster zou kunnen beschikken en in deze kwestie dus bakzeil moest halen. De magistraat werd verplicht vanaf 2 december 1784 de doden te begraven op een terrein naast de St. Rumolduskapel buiten de Molenpoort, ook al zou deze plaats dan nog niet door een muur omgeven zijn, zoals het keizerlijke decreet voorschreef[8].
Lambertus Goofers schrijft in zijn "Chroniek der stad Weert" in 1784 over het nieuwe kerkhof het volgende: "..en nu stuert hij (keizer Jozef II) zijn eerste placcaet af dat behelst van den kerkhof; dat van Weert moest buyten de stadt zijn en daer moest op begraven worden rijk en arm, geestelijk en weerdelijk, niemand uytgezondert; en daer moest een kapel bij sijn om het lijck dair in te setten en dat aldaer eenen waegen moest zijn, om dat lijk te haelen en eenen grafmaeker en dat hij in sijn mueren moest bijgemaekt zijn; en dat geldt konden sij haelen uyt de krijgkas, maer daer moest intres van gegeven worden en men kon begraven smorgens vroeg en savonds om sonne ondergank, maer van den waegen en is niets van gekomen; en op den 30 november is hij geweijd met de prosessie, de welke aldaer naer toe trok. En een mens, wel te pas, sprak: morgen word den niewen kerkhof geweijd, wie zal daer eerst op worden begraven? Die mens kwam den zelven dag nog te sterven en hij was den eersten die daerop begraven werdt".
Na de dood van keizer Jozef II en in het begin van de Franse tijd werden echter toch

weer overledenen begraven op het oude kerkhof rond de St. Martinuskerk en op het kerkhof van de paters op de Biest. Nadat Napoleon in 1801 een concordaat met de paus had gesloten, volgde in 1803 een nieuwe kerkelijke regeling. Sindsdien zijn geen leken meer begraven op de Biest of rond de kerk.

Wetten en regelementen inzake begraven
Ofschoon er een kerkelijke regeling inzake het begraven bestond, bemoeide ook de wereldlijke overheid zich met deze materie. Keizer Napoleon vaardigde een decreet uit waarin de gemeenten opgedragen werd een verordening vast te stellen die het vervoer en begraven van lijken en de zaken met de kerk regelt (rijtuig, rouwkleed, versieringen e.d.). Weert maakte blijkbaar geen haast met deze verordening want de Préfecture du Departement de la Meuse-Inférieure verzocht op 15 messidor an 13 (4 juli 1805) aan de burgemeester om spoed te betrachten met deze verordening. In deze brief werden nogmaals verschillende punten uit het keizerlijke decreet aangehaald, zoals: a. het vervoer van lijken dient te geschieden per draagbaar van het sterfhuis (in de stad) naar de kerk en dan naar het kerkhof; b. alle vervoer over de schouders is verboden; c. lijken uit de voorpoorten en gehuchten mogen met rijtuigen vervoerd worden tot aan de stadspoorten. Daar zullen zij door de geestelijkheid worden afgehaald. Verder worden de lijken dan per draagbaar vervoerd. Er zijn zes of acht dragers; d. het begraven van lijken door de armenzorg; e. het luiden der klokken en andere zaken[9].
In dezelfde brief werd ook gevraagd naar: 1. de grootte van het kerkhof; 2. de afstand tot de stad (men diende de afstand te meten tussen de binnenpoorten en de poort van het kerkhof; er moest in meters gemeten worden); 3. de hoogte van de muren; 4. de afstand tussen de graven; 5. de diepte van de graven.
Op 21 januari 1806 werden hierop de volgende antwoorden verstrekt: ad 1. 148 roeden oftewel 684 meter; ad 2. 48 roeden oftewel 224 meter; ad 3. 3 voeten oftewel 1½ meter; ad 4. 1 voet oftewel ½ meter; ad 5. 3 voeten oftewel 1½ meter.[10].
In de loop der jaren bleef het decreet van Napoleon van kracht, zij het dat het op een aantal punten werd aangepast. Het duurde tot 1869 voordat er eindelijk een formele wet inzake het begraven tot stand kwam.
Deze Wet van 10 april 1869 tot vaststelling van bepalingen betrekkelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisrechten, beter bekend als de Wet op de lijkbezorging, werd in 1955 en 1968 ingrijpend gewijzigd (o.m. crematoria).
Hier volgen enkele belangrijke punten uit deze wet:
Art. 1. Elke overledene of doodgeboren kind wordt in een gesloten kist begraven op een begraafplaats, overeenkomstig deze wet aangelegd of volgens de overgangsbepalingen dezer wet toegelaten.
Art. 4. Geen begraving zonder schriftelijk verlof van de ambtenaar van de burgerlijke stand.
Art. 6. Geen begraving vroeger dan 36 uur of later dan op de vijfde dag na het overlijden (uitzonderingen daargelaten).
Art. 8. Plaatselijke verordeningen regelen hetgeen in het belang der openbare orde en gezondheid bij het brengen van lijken naar de begraafplaats is in acht te nemen.
Art. 13. Elke gemeente heeft ten minste één algemene begraafplaats.
Art. 14. Bijzondere begraafplaatsen kunnen worden aangelegd met verlof en onder toezicht van burgemeester en wethouders der gemeente waarin de daarvoor bestemde grond is gelegen. Verlof tot het aanleggen ener bijzondere begraafplaats ten behoeve der leden van een kerkelijke gemeente wordt aan het bestuur dier gemeente niet geweigerd, dan wanneer de aangewezen plaats niet aan de voorschriften der wet voldoet.

Art. 15. De eigenaar van een niet tot begraafplaats bestemde grond kan op die grond, mits op de in het volgende artikel vermelde afstand van elke bebouwde kom ener gemeente, één of meer graven of een grafkelder aanleggen, ten einde daarin zijn lijk en de lijken der leden van zijn geslacht te begraven (wel met verlof en toezicht van burgemeester en wethouders).
Art. 16. Een begraafplaats dient minstens 50 meter van de bebouwde kom gelegen te zijn. Binnen dezelfde afstand mogen geen gebouwen opgericht of putten gegraven worden. In dit verbod zijn niet begrepen lijkenhuizen, doodgraverswoningen en bedehuizen of kapellen, met pastorijen of kostershuizen, ten dienste der begraafplaats te stichten.
Art. 18. Elke begraafplaats wordt door een muur, heining, rasterwerk of heg, ter hoogte van ten minste twee meter, afgesloten.
Art. 19. Een algemene begraafplaats dient zo aangelegd te worden, dat leden ener kerk die geen eigen begraafplaats heeft, op een afzonderlijk stuk begraven kunnen worden. Ieder gedeelte heeft een aparte ingang, met eventueel één hoofdingang.
Art. 22. De onderlinge afstand der graven, zo aan het hoofd-voeteinde als aan de zijden, bedraagt minstens 0,3 meter. Twee of meer lijken kunnen boven elkander worden begraven, mits boven elke kist een laag aarde van minstens 0,3 meter dikte wordt aangebracht, die bij een volgende begraving niet mag worden geroerd. De bovenste kist wordt met een laag aangestampte aarde van minstens 0,65 meter bedekt. De bepalingen van dit artikel zijn niet van toepassing op gemetselde grafkelders.
Art. 25. Een gesloten kerkhof dient minstens 10 jaren onaangeroerd te blijven.
De wet legde de gemeenten verschillende verplichtingen op. De gemeente Weert nam er echter de tijd voor om een en ander te realiseren. Zo werd pas op 23 april 1871 een verordening afgekondigd inzake het vervoeren en begraven van lijken en de bescherming der begraafplaats. Enkele frappante punten uit deze verordening zijn:
Art. 1. Het vervoer van lijken mag alleen geschieden tussen zonsopgang en zonsondergang.
Art. 2. Het is verboden tijdens het begraven wanorde of stoornis door woorden of daden te stichten of te veroorzaken of rustverstorende geruchten te verwekken.
Art. 3. Het is verboden op de begraafplaatsen[11]: a. vee, trek-, last- of rijbeesten of honden te laten grazen of loopen; b. eenigen arbeid, vreemd aan de bestemming van de plaats, te verrigten, en, zonder magtiging van hen, die het beheer der begraafplaats hebben, graven te delven; c. vuilnis, afval of harde ligchamen te werpen of aan eene natuurlijke behoefte te voldoen; d. kledingstukken of lijnwaed te drogen of te bleken.
Art. 4. Het vervoer dient te geschieden door middel van draagbaar of voertuig, maar kinderen beneden de 5 jaar kunnen onder de arm gedragen worden.
Art. 5. Bestuurders van rij- of voertuigen, bespannen met paarden, ezels, bokken, geiten of honden zijn verpligt, wanneer zij een begrafenisstoet op hun weg ontmoeten, hunne rij- of voertuigen ter zijde van den weg stil te houden tot dat de stoet voorbij is. Zij mogen een vóór hen uitgaande begrafenisstoet niet anders dan stapvoets voorbijrijden[12].

Ruiling grond voor algemene begraafplaats
Het kerkhof aan de Molenpoort was in zijn geheel eigendom van het kerkbestuur van de St. Martinusparochie. Een gedeelte ervan werd echter reeds lang gebruikt als algemene begraafplaats. Volgens de wet van 1869 diende een algemene begraafplaats evenwel aan de gemeente in eigendom te behoren. Het provinciebestuur

Kerkhof Molenpoort. De graven van de pastoor-dekens Souren, Haenen, Kerbosch en Custers.

moest de gemeente verscheidene malen hieraan herinneren alvorens het gemeentebestuur tot daden overging. Op 7 oktober 1870 besloot de gemeenteraad tot een grondruil met het kerkbestuur om zodoende de eigendom van de algemene begraafplaats te verwerven.

Protestants kerkhof

Uit het raadsbesluit blijkt dat de algemene begraafplaats reeds van de rest door een muur was afgescheiden. Deze afscheiding was ontstaan door een gedeelte van het kerkhof te bestemmen voor het begraven van protestanten. Reeds in 1854 hadden predikant, ouderling en diaken der Hervormde Christelijke Gemeente van Weert een verzoek gericht aan het gemeentebestuur om een eigen begraafplaats:
"Sedert lang hebben wij getracht een stuk grond in de nabijheid der stad aan te kopen om van hetzelve met Uwe bewilliging een doodenakker voor de Hervormde Christelijke Gemeente Weert in te richten. Die pogingen zijn niet gelukt. Er zijn reeds twee lijken geweest. Het een is te Budel en het andere te Roermond ter aarde besteld". Er werd op de grote begraafplaats een stuk grond gevraagd, afgescheiden van de plaats waar ongedoopte kinderen, vondelingen en zelfmoordenaars werden begraven[14]. Aangezien de gemeente Weert toen nog niet in het bezit was van de algemene begraafplaats, kon de gemeente niets doen. De eigenaar van het kerkhof, de parochie St. Martinus, had geen haast om een gedeelte van zijn eigendom te bestemmen voor het begraven van protestanten. Het duurde dan ook tot 1859 voordat er een regeling getroffen werd. Het begon met een schrijven van de burgemeester van Budel aan zijn Weerter collega waarin hij erop attendeerde dat het begraven van protestanten uit Weert in Budel moeilijkheden met de bevolking zou kunnen veroorzaken. Bij begrafenissen in Budel zou hij dan ook de Marechaussee ter beschikking dienen te hebben[15]. De provincie Noord-Brabant richtte vervolgens in-

zake deze kwestie een brief aan de provincie Limburg, die daarop de gemeente Weert maande. Door bemiddeling van de gemeente kwam er in augustus 1859 een overeenkomst tussen het kerkbestuur der parochie en het bestuur der Hervormde Gemeente tot stand. De protestanten kregen hun eigen terrein op het kerkhof dat van de rest door een omheining werd afgescheiden. De grond bleef echter eigendom van het R.K. kerkbestuur en derhalve dienden de protestanten dezelfde grafrechten te betalen als anderen.

Kerkhoven te Swartbroek en Tungelroy
Deze beide gehuchten kenden vóór 1800 reeds een eigen rectoraat, maar hadden nog geen eigen kerkhof. De afstand naar de stad was ver en de wegen waren slecht begaanbaar. De inwoners klaagden hierover, maar het duurde tot 1863 vooraleer daadwerkelijk actie werd ondernomen. Het kerkbestuur van Swartbroek diende op 13 februari 1863 bij de gemeenteraad een verzoek in om de stichting van een kerkhof[16]. Tungelroy was Swartbroek een paar dagen eerder, n.l. op 8 februari, voorafgegaan met een soortgelijk verzoek[17]. Met medewerking van de deken van Weert en het bisdom Roermond werden deze kerkhoven nog in hetzelfde jaar 1863 gerealiseerd. Deken Boermans vermeldde in zijn memoranda hierover o.a.: "Daarom hebben wij na alles rijpelijk overwogen te hebben, met toestemming van onze Zeereerw. en Zeer Doorluchtige Heer Bisschop op 21 september 1863 een eigen kerkhof rondom de kapel in Swartbroek plechtig ingezegend en een dergelijk kerkhof rondom de kapel in Tungelroy op de 28e van dezelfde maand en hetzelfde jaar; tegelijkertijd hebben wij verlof gegeven, dat de kinderen van dezelfde dorpen na door de Zeereerw. Heren Rectoren te zijn aangenomen en in de christelijke leer genoegzaam te zijn onderricht, daar ook in het vervolg tot de Eerste H. Communie[18] konden worden toegelaten en toen wij die voorrechten middels een brief, die wij door de Eerwaarde Heren Rectoren in het openbaar van de kansel hebben laten voorlezen, aan de inwoners kenbaar hebben gemaakt, hebben we tegelijkertijd gewaarschuwd, dat zij zich zorgvuldig van elk misbruik zouden onthouden, opdat niet de toegestane voorrechten voor straf afgeschaft zouden worden en zijzelf weer in de oude vervelende situatie zouden geraken"[19].
Daar een kerkhof van de weg gescheiden diende te zijn door een muur of anderszins had Tungelroy in 1863 de gemeente gevraagd een muur te plaatsen. Dat dit niet direct gebeurde blijkt uit een brief van het kerkbestuur aan de gemeenteraad d.d. 22 oktober 1865, waarin andermaal werd verzocht om de bouw van een muur, dan wel het plaatsen van een poort aan de ingang van het kerkhof[20]. Nadien wordt over deze kwestie niet meer gerept, zodat gevoeglijk kan worden aangenomen dat toen op korte termijn voor een afsluiting is gezorgd.
Voor Swartbroek gold dit probleem niet. Wellicht zal het kerkbestuur zelf voor een afscheiding zorggedragen hebben. Het betreffende kerkhof van Swartbroek heeft dienst gedaan tot 1927. Bij de bouw van de nieuwe kerk werd er naast deze kerk ook een nieuw kerkhof aangelegd, dat op 31 januari 1927 werd ingezegend. Het oude kerkhof werd later met behulp van bulldozers opgeruimd.

Uitbreiding kerkhof St. Martinusparochie
Omdat het kerkhof na verloop van tijd te klein geworden was, werd in de vergadering van het kerkbestuur van 12 april 1863 besloten een commissie te benoemen om een plan te maken voor de vergroting van het kerkhof. De commissie bestond uit de heren Caris, Truyens en Peters[21]. In de loop der volgende jaren vonden diverse grondaankopen en -ruilingen plaats, waarna de uitbreiding van het kerkhof op Allerzielen 1870 werd ingezegend. Deken Boermans vermeldde hierover in zijn me-

moranda o.a.: "Allang klaagden sommigen en terecht, dat ons kerkhof van Weert te krap was dan dat de ruimte voor het begraven van lijken met groeiend aantal inwoners voldoende en passend was. Daarom hebben wij, na de kans daartoe gekregen te hebben, de aangrenzende tuin en een ander stuk land door aankoop verworven, welk nieuw gedeelte wij vervolgens aan de voorzijde namelijk, met een elegante muur hebben laten omheinen en tenslotte met ijzeren poorten, een grotere in het midden en kleinere op de hoek hebben laten afsluiten. En op Allerzielendag waarop jaarlijks in deze Parochie een plechtige processie pleegt gehouden te worden naar de gemeenschappelijke rustplaats, zijn we 's morgens na de Hoogmis naar het kerkhof gegaan en hebben wij het erbij gekomen gedeelte plechtig ingewijd door het zegenen met wijwater. Tenslotte zij het geoorloofd op te merken, dat afgescheiden van de door zegening geheiligde ruimte een niet gezegend deel van het kerkhof bestemd is niet alleen voor de protestanten, maar ook voor de te begraven kinderen die zonder doopsel overlijden, en voor anderen, van wie de kanonieke bepalingen voorschrijven, dat zij van een kerkelijke begrafenis verstoken moeten blijven"[22].
De hiervoor vermelde omheining kostte ongeveer *f* 300,–[23].
Ook in de jaren daarna, o.a. in 1883, 1905 en 1906, werden door het kerkbestuur nog gronden verworven voor een eventuele uitbreiding van het kerkhof. Deze uitbreiding werd gerealiseerd in 1909. Het kerkbestuur besloot verder een gedeelte van het nieuwe kerkhof af te zonderen en alleen te gebruiken voor het begraven van kinderlijken. Ook werden enige paden aangelegd ter vergemakkelijking van het bezoek en het onderhoud der graven[24]. De inzegening van dit nieuwe gedeelte geschiedde door deken Kerbosch op 22 september 1909[25].
Daarna was het enkele jaren rustig voor wat betreft grondaankopen en -ruilingen. Eerst in de jaren 1927-1929 vonden er weer aankopen en/of ruilingen plaats.

Kerkelijke reglementen - kosten - monumenten - varia
Zoals reeds vermeld had de wereldlijke overheid reglementen en wetten op het begraven uitgevaardigd. Maar ook de kerkelijke overheid had, als eigenaar van de begraafplaats, haar eigen reglementen.
Toen het kerkhof pas aan de Molenpoort gevestigd was, gingen de regels nog uit van de wereldlijke overheid. Cunibertus Sloots schreef hierover in "Het Kanton Weert" van 13 februari 1948 het volgende: "Ofschoon het Weerter stadsbestuur getracht heeft in het jaar 1784 de gratie te krijgen om het oude kerkhof binnen Weert, evenals dat van de Minderbroeders te mogen behouden, is het haar niet gelukt. Ingevolg van het edict van Joseph II van 26 juni 1784 werd hen op 26 september 1784 bevolen voortaan de lijken 'naer dat deselve gekist zijn' te brengen naar de 'cappelle van St. Rumoldus buijten ende aen de Molenpoorte'. De begrafenis moest dan des avonds of des morgens vroeg plaatshebben op het nieuwe gedesigneerde en geordonneerde kerkhof. De rechten voor de begrafenis moesten, zoals gebruikelijk was geweest, ook voortaan betaald worden aan de Kerkmeesters. Maar dat betalen bleek er wel eens bij in te schieten. Althans werd 9 april 1785 bevolen, dat ieder inwoner, die 'dooden ofte lijcken' had om te begraven, de rechten moest gaan voldoen bij de Kerkmeesters, vóórdat het lijk naar het nieuwe kerkhof werd gebracht, op poene van executie. Ook zij, die nog achterstallige schuld hadden, moesten zich haasten, op poene van schade en onkosten tot hunne laste. En de vermaning klonk: Den Eenen segget den andere voort".
De regelingen in de Franse tijd zijn reeds vermeld. Vervolgens waren de reglementen van het bisdom Luik, waartoe Weert tot 1840 behoorde, van kracht. In 1863 werd een commissie benoemd om een reglement op de begrafenissen te ontwerpen. In de commissie hadden zitting de kerkmeesters Caris, Truyens en Peters[26].

In 1868 werd bepaald dat kinderen die tot de jaren van verstand - boven de zeven jaar - gekomen zijn, voortaan begraven moesten worden als volwassenen en wel des morgens om 8 uur[27]. Voordien werden de kinderen tussen de zeven en twaalf jaar vermoedelijk met de engelenmis begraven. De originele reglementen zijn echter helaas niet meer voorhanden. In de vergaderingen van het kerkbestuur werd wel nog herhaaldelijk gesproken over een reglement of wijziging daarvan. Hier volgt een bloemlezing uit deze vergaderingen:

"Naar aanleiding van een ingekomen stuk van de Gezondheidscommissie, waarin gewezen wordt op de wettelijke bepalingen van begraven, alsmede op hetgeen in acht genomen moet worden ter verbetering en verfraaiing van het kerkhof, werd besloten een reglement in de zin van genoemd ingezonden stuk op te maken en aan gemelde commissie te zenden, met machtiging om de grafmaker te verplichten in 't vervolg dat reglement na te komen"[28].

"Een verzoek van de heer Dr. J. Peters tot aankoop van een begraafplaats hetgeen wordt toegestaan onder de bepalingen van het vroeger gemaakte reglement en voor de prijs van 150 gulden. Op voorstel van de voorzitter worden vier of vijf eikenhouten banken besteld, welke dienen moeten bij begrafenissen ten gerieve van de familieleden die achter het lijk plaats nemen"[29] (hierdoor werd vermeden dat verpachte plaatsen door familieleden in beslag genomen zouden worden, zodat de pachter geen gebruik van zijn recht zou kunnen maken indien hij de uitvaart zou willen bijwonen).

"Het vroeger gemaakt reglement over de begraafplaats en de graven dient herziening te ondergaan, ook tot vaststelling van de oppervlakte die voor één graf nodig is, aangezien het meermalen voorkomt dat wegens te ruime fundering te veel plaatsruimte voor een graf gebezigd wordt"[30].

"Verder is besloten het vroeger gemaakte reglement op de R.K. begraafplaats te handhaven, met de volgende wijziging in de betaling voor de begraafplaats: voor één plaats, zijnde met de fundering twee en een halve meter lang en een meter veer-

Kerkhof Molenpoort. Graven van zusters Ursulinen.

tig breed, wordt betaald zestig gulden. Voor elke halve meter of onderdelen meer in lengte of breedte wordt twintig gulden meer betaald. Voor twee graven boven elkander in de boven aangehaalde afmeting, tachtig gulden"[31].
"Bemerkingen werden ingebracht tegen het begraven van verscheidene lijken boven elkander in de gekochte begraafplaatsen. Aangezien tegen deze minderwaardige behandeling graven, groot bezwaar ook gelegen is in het goed onderhouden der wegen, stelt de voorzitter voor slechts verlof te geven tot het begraven van twee lijken boven elkander en dat voor een prijs van honderd gulden, en het van kracht zijnde reglement op de begraafplaatsen in deze zin te wijzigen en vast te stellen. Goedgekeurd en aangenomen"[32].
"In het laatst verschenen nummer (van Kerkklokje) werd bekend gemaakt:
1. Te beginnen op 1 april 1911 zullen alle burgerlijke begrafenissen gehouden worden om 9 uur. Het voorrecht van een later uur voor Kerklijken blijft bestaan.
2. De jaargetijden, gestichte of bestelde, worden insgelijks gehouden om 9 uur; doch als een begrafenisdienst met een jaardienst samen valt, zal de eerste om 9, de jaardienst om 8 uur worden gehouden.
3. Moeten er op dezelfde dag twee gewone lijkdiensten plaatshebben, dan zal de eerst aangegevene om 9 uur, de andere om 8 uur gehouden worden.
4. Was er op zulke dag een jaardienst afgekondigd, dan zal die na kennisgeving aan de familie op een andere dag verschoven worden.
5. Deze regeling geldt voor 't hele jaar"[33].
"Door de voorzitter wordt voorgebracht, dat de begraafplaats veel te weinig opbrengt en voorgesteld om de prijs der gekochte graven te verhogen. Diensvolgens wordt bepaald, dat in het vervolg a. voor één graf van dezelfde afmetingen als bepaald in 't reglement zal betaald worden *f* 100,–; b. voor twee graven naast elkaar *f* 180,–; c. voor twee graven boven elkaar *f* 150,–. Voor het plaatsen van een kruis op het graf wordt betaald 10 gl. Verder wordt bepaald, dat er geen bomen op de graven mogen geplant worden"[34].
"Op 16 juli 1915 is men begonnen de centrale verwarming aan te leggen. Bij het graven van de kelder (naast de sacristie) zijn een massa doodsbeenderen voor de dag gekomen - karren vol - die daar ter plaatse opgestapeld lagen, en in een kuil op het kerkhof aan de Molenpoort geborgen, terwijl de aarde over het kerkhof verspreid werd. Gedeeltelijk ook is de aarde naar elders gevoerd"[35].
"Te beginnen met 1 oktober 1926 is, op uitdrukkelijk verzoek van de Eerw. Heren Kapelaans, een nieuwe regeling getroffen omtrent het begraven der doden. Tot dusverre was het gewoonte, dat de heren geestelijken de lijkstoet naar het kerkhof vergezelden alleen bij Kerklijken 1, 2 of 3de klas, niet bij Burgerlijken. Voortaan zal ook bij alle burgerlijken één priester aanwezig zijn - de hebdomadarius[36] - die de slotgebeden op het kerkhof zal verrichten. Ook bij armenlijken"[37].
"Werd besloten een plakkaat aan het kerkhof te plaatsen, inhoudende het verzoek dat niemand zich meer zou verstouten door de traliën van de hekken of over de muur van het kerkhof te klimmen, noch veel minder om er enige schade te berokkenen. De heer Wouters verklaarde de bewoners der Molenpoort te laten waarschuwen en de politie met toezicht te belasten"[38].
De grafmaker moest het vroeger voor veel minder doen dan tegenwoordig. In januari 1893 werd aan de grafmaker Willem Gerrits een eenmalige toeslag van tien gulden toegekend. Voorts zou hij voor ieder graf dat hij maakte, 35 cent ontvangen in plaats van 25 cent. Hij zou echter nimmer meer aanspraak hebben op een toeslag[39]. In 1913 vroeg deze Willem Gerrits toch om verhoging van zijn salaris. Dit werd echter geweigerd en wel om de volgende redenen: ten eerste omdat hij de graven niet naar behoren verzorgde en ten tweede omdat hij genoeg kon verdienen

Kerkhof Molenpoort. Kindergraven.

met het in orde houden van particuliere graven, waarvoor hij per jaar één gulden ontving, en die ook al te zeer verwaarloosd werden[40].
In 1918 legde deze doodgraver het werk neer en werd opgevolgd door zijn zoon Jean. De notulen vermelden: "Is ingekomen een aanvraag van Josef Gerits, Molenpoort, die verlangt zijn vader, die wegens ziekte en hoge ouderdom binnenkort zijn ontslag zal geven, als doodgraver op te volgen. Op voorstel van de voorzitter zal niet Josef, maar zijn broer Jean Gerits als dusdanig benoemd worden, daar deze tot desverre zijn vader in dat vak is behulpzaam geweest en bij zijn ouders inwoont, wier uitgedrukte wens 't is, dat hun jongste, bij hen inwonende zoon, die op de hoogte is van de ligging der graven, hun opvolger worde"[41]. Deze Jean deed het blijkbaar ook niet al te best, want de heer van den Broek, secretaris van het kerkbestuur, klaagde dat de graven niet werden gemaakt zoals het behoorde. Volgens de heer Scheepens kon het instorten van de zandige grond voorkomen worden door het aanbrengen aan beide kanten van een houten raam. Het kerkbestuur wilde met de doodgraver hierover overleg plegen[42].
In 1928 deed de heer Specken in de vergadering van het kerkbestuur het voorstel om een vaste werkman aan te stellen op het kerkhof die niets anders te doen zou hebben dan zorg te dragen voor het onderhoud van het kerkhof en de graven en die dus elke dag op dat terrein werkzaam moest zijn. Hij vroeg het loon te bepalen op 1000 gulden. Het voorstel werd met algemene stemmen aangenomen[43]. Er meldden zich drie kandidaten voor dit werk, n.l. de heren Gerits, Renette en Haex. De heer Renette werd aangesteld.
Vroeger was het de gewoonte dat de buren van een overledene zorg droegen voor het vervoer en dragen van het lijk en het luiden der klokken.
Dit laatste gebeurde vaak erg slordig. In 1915 vermelden de notulen van de vergaderingen van het kerkbestuur: "Door de voorzitter wordt voorgesteld om vaste luiders aan te stellen. Vooreerst wijl door het dikwerf woest trekken van immer vreemde

luiders de klokken te veel lijden en zelfs gevaar lopen te barsten; ten anderen wijl thans het luiden gepaard gaat met veel oneerbiedigheden als luide praten, lachen tuffen enz. De aan te stellen luiders zouden elk 30 centen ontvangen, dus *f* 1,50 bij elkaar. De familie van de overledene zou *f* 2,- moeten betalen, waarvan *f* 0,50 voor de kerk. Aan het Burgerlijk Armbestuur zal aangevraagd worden om de kosten te betalen van het luiden voor armenlijken, daar dat bestuur ook alle voordelen trekt uit het luiden voor kerklijken"[44].
Vaste dragers lieten nog even op zich wachten. In 1928 was het dan zover. "Het Kanton Weert" van 28 december 1928 vermeldt hierover: "Bovendien zijn vaste dragers aangesteld voor het dragen der lijken voor alle klassen. Families die daarvan wensen gebruik te maken, kunnen dit opgeven bij de koster. Deze maatregel wordt hierom getroffen, opdat voor die buren die om verschillende redenen zelf niet kunnen dragen, de gemakkelijke beschikking zij over plaatsvervangers; maar deze maatregel bedoelt volstrekt niet het schone, al oude christelijke gebruik te verdringen of af te schaffen, dat de buren de dode, uit naastenliefde, kerk- of grafwaarts dragen, hetgeen immers is: een der zeven lichamelijke werken van barmhartigheid gelijk de catechismus leert".
Het stond iedereen vrij op het graf een grafsteen naar eigen keuze te plaatsen. Hierdoor staan er op het kerkhof aan de Molenpoort nog verschillende fraaie grafmonumenten. Door het kerkbestuur werden ook enkele grafmonumenten opgericht en wel voor een viertal overleden dekens te weten Van Mulken, overleden in 1883, Custers, overleden in 1903, Kerbosch, overleden in 1910 en Haenen, overleden in 1937. Voor wat betreft de monumenten voor de Franse vluchtelingen uit de 1e Wereldoorlog en voor de Duitse soldaten die in 1918 bij de treinramp te Hamont omgekomen zijn is in het Weerter Jaarboek 1988 een uitgebreid artikel van Jan Henkens verschenen onder de titel "Weert en het einde van W.O.I."
De paters Franciscanen, de paters van de H. Geest en de zuster Birgittinessen hebben of hadden hun eigen kerkhof. De overige kloosterlingen te weten de zusters Ursulinen, de zusters van Liefde (van het Gasthuis) en de broeders van St. Louis werden op het kerhof aan de Molenpoort begraven. Hun werd door het kerkbestuur een aparte, afgescheiden plaats aangewezen. Zij dienden zich wel aan de betalingsvoorwaarden te houden.
In 1926 kregen de zusters Ursulinen wegens de vele diensten die zij de parochie bewezen hadden, gratis een terrein op de begraafplaats voor het begraven van vijf lijken[45].

Naschrift redactie.
Martin Nies was tot zover met het artikel gevorderd toen hij op 27 september 1990 na een kortstondig ziekbed overleed. Het laatste hoofdstuk over de periode van 1930 tot heden heeft hij niet mogen voltooien.

Noten

1. Capitularium is de benaming voor de rijkswetten en -verordeningen die in de vroege middeleeuwen door de Karolingische vorsten werden uitgevaardigd.
2. Limburgsche Kerkgeschiedenis (ad usum privatum), deel I, 26.
3. GOOSSENS, J.H.W. Begrafenislijst van het klooster Mariawijngaard te Weert (niet-kloosterlingen) 1548-1779, in: De Maasgouw 16 (1894), 21-22.
4. WELY, DANIEL VAN. Kerkhof-kwesties te Weert in de jaren 1784-1787, in: De Maasgouw 73 (1954), 89-94.
5. Archief Paters Franciscanen Weert, inv. nr. H7.
6. SLOOTS, CUNIBERTUS. De "Weertse" Aldenborch, in: De Maasgouw 61 (1941), 51 e.v.
7. Gemeentearchief Weert (GAW). Oud-rechterlijk archief Weert. Procesdossier scholtis contra Hendrick Nijnens en Gielis Vereycken, 1667.

8. WELY, DANIEL VAN, a.w., 89-94.
9. GAW. Nieuw archief gemeente Weert (NAW), inv.nr. 1279.
10. Ibidem.
11. Meervoud, omdat er op die datum ook reeds begraafplaatsen in Swartbroek en Tungelroy waren.
12. GAW. NAW, inv.nr. 1279.
13. GAW. NAW, inv.nr. 1280.
14. GAW. NAW, inv.nr. 1281.
15. Ibidem.
16. GAW. NAW, inv.nr. 1282.
17. GAW. NAW, inv.nr. 1283.
18. De Eerste H. Communie werd in die tijd gedaan op de leeftijd van 11 of 12 jaar.
19. GAW. Archief Parochie St. Martinus (PAR), inv.nr. 45, p.155. De Latijnse tekst is vertaald door drs. J. Verstraelen.
20. GAW. NAW, inv.nr. 1283.
21. GAW. PAR, inv.nr. 43.
22. GAW. PAR, inv.nr. 45, p.213-214. De Latijnse tekst is vertaald door drs. J. Verstraelen.
23. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 3 april 1870.
24. GAW. PAR, inv.nr. 44, vergaderingen van 16 mei en 22 augustus 1909.
25. GAW. PAR, inv.nr. 46, p.73.
26. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 12 april 1863, punt 5.
27. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 4 oktober 1868.
28. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 22 februari 1904.
29. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 19 februari 1905.
30. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 2 juli 1905.
31. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 26 november 1905.
32. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 26 november 1907.
33. GAW. PAR, inv.nr. 46, p.80.
34. GAW PAR, inv.nr. 44, vergadering van 22 december 1918.
35. GAW. PAR, inv.nr. 46, p.84.
36. Hebdomadarius is de priester die in de betreffende week dienst heeft voor alle voorkomende gevallen.
37. GAW. PAR., inv.nr. 46, p.133.
38. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van 5 oktober 1884.
39. GAW. PAR, inv.nr. 43, vergadering van januari 1893.
40. GAW. PAR, inv.nr. 44, vergadering van 9 november 1913.
41. GAW. PAR, inv.nr. 44, vergadering van 3 februari 1918.
42. GAW. PAR, inv.nr. 44, vergadering van 9 november 1919.
43. GAW. PAR, inv.nr. 44, vergadering van 25 november 1928.
44. GAW. PAR, inv.nr. 44, vergadering van 2 februari 1915.
45. GAW. PAR, inv.nr. 44, vergadering van 7 maart 1926.